

# PSIHOSOCIJALNI ASPEKTI NENASILNOG RJEŠAVANJA SUKOB

**Marina Ajduković**

Pravni fakultet, Zagreb

UDK 159.923.5

37.015.4

Izlaganje sa znanstvenog skupa

Primljeno: 27. 2. 1995.

**U** radu je sažeto prikazan doprinos socijalne psihologije teoriji i praksi nenasilnog rješavanja sukoba u različitim područjima života. Posebna pozornost posvećena je posredovanju u međunarodnim sukobima. Premda se međunarodni sukobi po svom sadržaju i ishodima značajno razlikuju od ostalih sukoba, naglašen je jedinstven skup vrijednosti, vještina i osobina pojedinaca ili skupina koje su općenito potrebne za nenasilno rješavanje sukoba. Također su istaknuta pozitivna iskustva provođenja programa nenasilnog rješavanja sukoba u dječjoj dobi u Hrvatskoj.

**U** posljednjih je 20 godina na području mirotvorstva te nenasilnog i konstruktivnog rješavanja sukoba općenito značajan utjecaj psihologije, posebno socijalne psihologije. Doprinos psihologije ovom području kreće se od teorijskih objašnjenja nastajanja i razvoja sukoba, načina njihova razrješenja, do primjene psihologijskih spoznaja u procesima pregovaranja ili/i posredovanja te izobrazbe za nenasilno i konstruktivno rješavanje sukoba u različitim sredinama, od učionica do velikih gospodarstvenih organizacija.

Sve je veće zanimanje stručnjaka iz različitih područja djelovanja za mogućnosti primjene psihologijskih spoznaja o procesima posredovanja – kao jednih od najkreativnijih strategija rješavanja sukoba – u svakodnevnim životnim situacijama. Danas u svijetu postoji bogata literatura i iskustva o načelima i ishodima posredovanja u velikom broju područja. To su prije svega:

- posredovanje u slučaju rastave braka (Thoennes & Pearson, 1985),
- pravno posredovanje (Wall & Rude, 1985),
- posredovanje u javnim raspravama (Susskind & Ozawa, 1985),
- međunarodno posredovanje (Zartman & Touval, 1985; Gutlove, 1992; Kelman, 1994).

Ovom prilikom usredotočit ćemo se na neke psihološke oblike međunarodnog posredovanja, premda će biti riječi i o zajedničkim temeljima primjene nenasilnog rješavanja sukoba i posredovanja u različitim situacijama.

## **SOCIJALNO-PSIHOLOŠKE PRETPOSTAVKE RAZUMIJEVANJA I POSREDOVANJA U MEĐUNARODNIM SUKOBIMA**

Suradnja psihologa i politologa u graničnom području psihologije i političkih znanosti postoji od ranih 30-ih godina ovog stoljeća. Najčešće teme koje su služile kao polazišta za zajednička istraživanja i teorijske analize jesu osobnost i politika, politička socijalizacija, politička participacija, politička komunikacija, donošenje odluka u politici, političko vodstvo, politički utjecaj i vlast, politička ideologija, politički pokreti, javno mnijenje, glasačko ponašanje te odnosi među grupama. Politička psihologija oduvijek je uključivala istraživanje psiholoških dimenzija rata i mira i međunarodnih odnosa.

Od tada se mnogo toga dogodilo na području istraživanja psiholoških aspekata mira i nenasilnog rješavanja međunarodnih sukoba. Psiholozi, kao i znanstvenici iz drugih područja društvenih znanosti, uložili su mnogo truda da bi povezali teorijske analize i istraživanja s odgovornim djelovanjem u stvarnim problemnim situacijama. Sazrijevanje ovog područja potvrđuje i razvoj odgovarajućih udruga. Tako je:

– Međunarodna udruga psihologijske znanosti (International Union of Psychological Science) osnovala Međunarodni odbor za psihološko istraživanje mira (International Committee for the Psychological Study of Peace), koji je već održao tri međunarodna simpozija,

– Američka psihološka udruga (American Psychological Association) od 1995. počela je izdavati svoj časopis pod naslovom "Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology" (Mir i sukob: časopis za psihologiju mira).

– Osnovan je odjel za političku psihologiju (Division of Political Psychology) unutar Međunarodne udruge za primijenjenu psihologiju (International Association of Applied Psychology).

Sve je bogatije i praktično iskustvo na tom području. Posebno treba naglasiti rad Herberta Kelmana i njegovih kolega s Harvard University. Kelman (1994) je razvio radionice pod nazivom "Rješavanje problema uzajamnim djelovanjem" (Interactive Problem Solving Workshop) i primijenio ih na područje Bliskog Istoka. Postoje mišljenja da su ove radionice predstavljale barem skromni prilog prekretnici u rješavanju sukoba Izraelaca i Palestinaca. Glavni dio njihova programa uključuje razvitak metodologije intervencija, zatim razvitak teoretske, socijalno-psihologijske osnove za rješavanje problema uzajamnim djelovanjem te izobrazbu novog naraštaja stručnjaka na ovom području. Ovaj pristup je, naravno, primjenjiv na različite vrste međunarodnih sukoba.

Temelje rješavanja problema uzajamnim djelovanjem u stvarnim međunarodnim sukobima Kelman (1994) je sjedinio u skup pretpostavki o naravi sukoba među narodima i među zajednicama te okončanju tih sukoba. Te su pretpostavke sljedeće:

1) Rat i mir te međunarodni odnosi u cjelini društveni su procesi koje ne možemo svesti na razinu osobnog ponašanja. Ipak, postoje mnogi oblici međunarodnih sukoba i njihova rješenja za koje upravo pojedinac predstavlja najprimjereniju jedinicu analize. Štoviše, zadovoljenje potreba koje pojedinci artikuliraju kroz svoju osnovnu identifikacijsku skupinu temeljni je kriterij za obostrano zadovoljavajuće rješenje sukoba (Burton, 1990). Nezadovoljene potrebe, posebno one za identitetom i sigurnošću, kao i egzistencijalni strahovi, redovito pokreću sukobe i stvaraju zapreke njihovu rješavanju. Kako naglašava Kelman (1994), ostavljanjem po strani međusobno nepomirljivih stajališta, a istraživanje zabrinutosti u vezi s očuvanjem identiteta i sigurnosti – koje su često u temelju sukoba, moguće je doći do rješenja koja zadovoljavaju obje strane, jer identitet, sigurnost i ostale psihološke potrebe nisu "same od sebe" u ravnoteži.

Pri tome je važno odrediti početne točke psihološke analize, a to su točke teoretskog modela ili diplomatskog procesa u kojima uvid u osobine pojedinaca u sukobu i njihove međusobne utjecaje ima posebnu ulogu u određivanju ishoda. Na taj način možemo prepoznati pojedine procese odlučujuće za rješenje sukoba, kao npr. uživljavanje i suosjećanje, samouvid i uvid u tuđe ponašanje i drugo. Radionice za učenje kreativnog rješavanja problema predstavljaju okvir u kojem se ti procesi pojavljuju. Promjene na razini osobe, u obliku novih uvida i ideja koje proizlaze iz mikroprocesa u radionicama mogu tada djelovati kao povratna sprega u političkoj raspravi i donošenju odluka u dvjema zajednicama postajući tako pokretačima promjena na makrorazini.

2) Međunarodni sukob ne smije se promatrati samo kao nešto što se zbiva među vladama ili među državama, nego i kao međudruštveni fenomen. Ovo Kelmanovo mišljenje (Kelman, 1994) upozorava nas na ulogu koju u međunarodnim sukobima imaju procesi unutar svakog društva. Nutarnji procesi postavljaju ozbiljna ograničenja donosiocima odluka u pronalaženju miroljubivih rješenja, premda također nude mogućnosti i mehanizme promjena. Napori u rješavanju sukoba koji su pod utjecajem nutarnjih procesa i procesa među dvama društvima zahtijevaju analizu dinamike javnog mnijenja na obje strane te analizu uvjeta postizanja suglasja unutar društva i oblikovanja koalicije među sukobljenim društvima (Kelman, 1993).

Važna posljedica stajališta o sukobu unutar pojedinog društva jest da pregovori i napori treće strane ne bi trebali biti usmjereni samo na njegovo smirivanje u obliku posredničkog političkog sporazuma nego na razrješenje sukoba.

Ovakvo shvaćanje međunarodnog sukoba upućuje na šire viđenje diplomacije kao složene mješavine službenih i neslužbenih procesa. Mirno okončanje ili vođenje sukoba zahtijeva obvezujuće sporazume koji se mogu ostvariti samo na službenoj razini. Neslužbeni kontakti, diplomacija "sporednog kolosijeka" (Gutlove, 1992), može naći načine otklanjanja zapreka u rješavanju sukoba i

pomoći u stvaranju političke okoline koja vodi do pregovora i ostalih diplomatskih inicijativa igrajući značajnu nadopunjujuću ulogu (Saunders, 1988).

3) Sukob je proces uzajamnog djelovanja s dinamikom razvoja i eskalacije. Potrebe i strahovi strana koje su u sukobu dovode do opažajnih i spoznajnih ograničenja u procesu obrađivanja novih podataka. Najvažnija posljedica toga jest da obje strane sustavno podcjenjuju mogućnost promjene u druge strane te stoga izbjegavaju pregovore, čak i onda kada promijenjeni interesi čine pregovore poželjnima za obje strane. Komunikacijom među sukobljenim stranama upravlja skup "sukobljujućih pravila" koja ohrabruju svaku od strana da usvoji beskompromisan stav. Dinamika sukoba "zarobljuje" obje strane u vlastito shvaćanje povijesti i pravde, pri čemu dehumaniziranje neprijatelja samo otežava razumijevanje stajališta druge strane.

Napori u rješavanju sukoba zahtijevaju uvođenje drukčije vrste komuniciranja koja bi mogla izmijeniti dinamiku rasta sukoba, komuniciranja koje dovodi do zajedničkih shvaćanja, do izmjene slike neprijatelja i do uvida u procese koji pridonose rastu sukoba (Kelman, 1994).

4) Postoji potreba za proširenjem opsega procesa utjecaja koji postoje pri razrješenju međunarodnih sukoba. Nužno je nadići strategije koje se temelje na prijetnjama te proširiti i obogatiti strategije utemeljene na pozitivnim pobudama. Napori u rješavanju sukoba, u traženju rješenja koja zadovoljavaju obje strane, stvara mogućnosti za međusobni utjecaj putem razumijevanja potreba druge strane. Obje strane mogu koristiti mogućnost utjecaja na drugu stranu vlastitim djelovanjem. Ključni element u ovom procesu jest uzajamno ponovno postizanje povjerenja. Posebno u egzistencijalnim sukobima strane mogu jedna drugu ohrabriti na ozbiljne pregovore smanjivanjem straha s obje strane, a odustajanjem od tradicionalne strategije koja je usmjerena na povećavanje boli i patnje druge strane. Na makrorazini, ovo šire shvaćanje procesa utjecaja poziva na pomak sa zastrašivanja i prinude na ponovnu izgradnju uzajamnog povjerenja. Proces utjecaja utemeljeni na razumijevanju potreba i strahova druge strane mogu učiniti i više od poticanja određenog ponašanja onog drugog. Ovi procesi mogu pomoći pri kreativnom redefiniranju sukoba, zajedničkog otkrivanja mogućeg rješenja sukoba u okvirima ishoda "pobjednik-pobjednik", a ne "pobjednik-gubitnik" i tako do promjene odnosa među stranama sukoba.

## ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

U ovom prikazu usredotočili smo se na doprinos socijalne psihologije izgrađivanju mira i rješavanju međunarodnih sukoba. Premda se međunarodni sukobi s obzirom na svoje ishode jako razlikuju (broj uključenih ljudi i žrtava itd.) od onih među poslovnim partnerima, supružnicima ili djecom u razredu, postoji jedinstveni skup vrijednosti, potrebnih vještina i osobina pojedinaca/skupina koje su potrebne za nenasilno rješavanje sukoba.

Neke od najznačajnijih pretpostavki za nenasilno rješavanje sukoba jesu sljedeće vrijednosti i uvjerenja:

- U situaciji sukoba više se može postići rješenjem sukoba nego borbom.
- Rješenja koja zadovoljavaju obje strane moguća su.
- Postoji reciprocitet između procesa i ishoda rješenja sukoba.

Pri tome su značajne sljedeće vještine i osobine pojedinaca:

- vještine komuniciranja, kao npr. aktivno slušanje, gledanje (naglasak na neverbalnoj komunikaciji) i učinkovito iskazivanje,
- spremnost na suradnju,
- suosjećanje i samopoštovanje,
- vještine rješavanja sukoba nenasilnim putem.

U svim ovim aspektima psihologija može ponuditi značajne teorijske spoznaje i praktičnu pomoć – od teorijskog objašnjenja i praktičnih načela promjene vrijednosti i stavova, načina učinkovitog usvajanja vještina komuniciranja, razvoja samopoštovanja i suosjećanja.

Posebno treba istaknuti da je i u Hrvatskoj u posljednjih nekoliko godina broj teorijskih rasprava i analiza sukoba (Pokrajac, 1992; Pokrajac, Kardum & Sušan, 1992; Pečnik, 1994), ali i praktičnih priručnika koji upućuju na razvoj vještina koje su u temelju nenasilnog rješavanja sukoba, u porastu (Ajduković & Pečnik, 1994; Janković, 1994; Bagić, Bogner & Uzelac, 1994). Ono što je posebno značajno jest da su te spoznaje ugrađene u praktične i djelatne programe učenja socijalnih vještina i nenasilnog rješavanja sukoba u dječjoj dobi. Pri tome je značajno naglasiti da je učenje nenasilnog rješavanja sukoba u dječjoj dobi dio šireg pristupa socijalizaciji djeteta kao prosocijalne osobe. Ono obuhvaća širok raspon sadržaja, od onih vezanih uz odnose među pojedincima i grupama u neposrednoj djetetovoj okolini, odnosno u svakodnevnim situacijama u obitelji i školi, upoznavanje ljudskih prava i sloboda, do međunarodnog razumijevanja i suradnje.

Dosadašnja iskustva primjene ovakvih programa u nas, a koja se kreću od vrtića, preko osnovnih škola u zonama rata, do prognaničkih i izbjegličkih zbjegova ohrabrujuća su i upućuju da smo u Hrvatskoj krenuli za svjetskim trendovima uvođenjem nekih aspekata odgoja za mir i nenasilje već u dječjoj dobi. Poznato je da unošenje ovakvih sadržaja u socijalizaciju djece ističe, između ostalih, UNESCO u svojim dokumentima (UNESCO 1986; 1992) te da su oni u skladu s UN-ovom Konvencijom o pravima djeteta. Naša iskustva vezana uz odgoj za mir i nenasilje u dječjoj dobi tim su značajnija što se zbivaju u zemlji koja još uvijek živi pod stalnom prijetnjom rata. Kakav je u nas udio psihologijskih spoznaja u diplomaciji "sporednog kolosijeka", pokazat će vrijeme.

## LITERATURA

- Ajduković, M. & Pečnik, N. (1994) *Nenasilno rješavanje sukoba*. Zagreb: Alinea (II izdanje).
- Bagić, A., Bogнар, L. & Uzelac, M. (1994) *Budimo prijatelji*. Zagreb: Slon.
- Burton, J.W. (Ed.) (1990) *Conflict: Human needs theory*. New York; St. Martins Press.
- Janković, J. (1994) *Sukob ili suradnja*. Zagreb: Alinea (II izdanje).
- Gutlove, P. (1992) *Psychology and conflict resolution: Toward a new diplomacy*. Harvard University, Centre for Psychological Studies in the Nuclear age. Cambridge, MA.
- Kelman, H.C. (1993) Coalitions across conflict lines: The interplay of conflict within and between the Israeli and Palestinian communities. U: Worchel, S. & Simpson, J. (Eds.) *Conflict between people and groups*, Chicago: Nelson-Hall, 236-258.
- Kelman, H.C. (1994) Social-psychological contributions to peacemaking and peacebuilding in the Middle East. 23rd International Congress of Applied Psychology, Madrid.
- Pečnik, N. (1994) Sukobi i strategija njihovog rješavanja. *Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada*, 59-66.
- Pokrajac, A. (1992) Konflikti i faktori njihovog rješavanja. *Godišnjak Zavoda za psihologiju*, 115-121.
- Pokrajac, A., Kardum, I. & Sušanј, Z. (1992) Mjerenje stilova rješavanja interpersonalnih konflikata u različitim socijalnim interakcijama: Adaptacija i validacija skale. *Godišnjak Zavoda za psihologiju*, 107-113.
- Saunders, H.H. (1988) The Arab-Israeli conflict in a global perspective. U: Steinbruner, J.D. *Restructuring American foreign policy*. Washington: Brookings Institution, 221-225.
- Susskind, L. & Ozawa, C. (1985) Mediating public disputes: Obstacles and possibilities. *Journal of Social Issues*, 41 (2), 145-159.
- Thoennes, N.A. & Pearson, J. (1985) Predicting outcomes in divorce mediation: The influence of people and process. *Journal of Social Issues*, 41 (2), 115-126.
- UNESCO (1986) Plan for the development of education for international understanding, cooperation and peace.
- UNESCO (1992) The Seville Statement of Violence, *Newsletter*, 6 (3).
- Zartman, W.I. & Touval, S. (1985) International mediation: Conflict resolution and power politics. *Journal of Social Issues*, 41 (2), 27-45.
- Wall, J.A. & Rude, D.E. (1985) Judicial mediation: Techniques, strategies, and situational effects. *Journal of Social Issues*, 41 (2), 47-63.

## **PSYCHOSOCIAL ASPECTS OF NON-VIOLENT RESOLUTION OF CONFLICTS**

**Marina Ajduković**

Faculty of Law, Zagreb

**T**his paper concisely describes the contribution of social psychology to the theory and practice of non-violent resolution of conflicts in different fields of life. Special attention is given to mediation in international conflicts. Although there is a significant difference between international conflicts and other types of conflicts with regard to content and outcome, a universal array of values, skills and character traits of individuals or groups generally required for non-violent conflict resolution have been pointed out. Also presented in the paper are the positive results of the non-violent children's conflict resolution program conducted in Croatia.

## **DIE PSYCHOSOZIALEN ASPEKTE DER GEWALTLOSEN KONFLIKTLÖSUNG**

**Marina Ajduković**

Rechtswissenschaftliche Fakultät, Zagreb

**I**n der Arbeit ist der Beitrag der Sozialpsychologie zur Theorie und Praxis der gewaltlosen Konfliktlösung in verschiedenen Lebensbereichen knapp dargestellt worden. Die besondere Aufmerksamkeit ist der Vermittlung bei den internationalen Konflikten geschenkt worden. Obwohl sich die internationalen Konflikte nach ihrem Inhalt und Ergebnissen von den anderen Konflikten erheblich unterscheiden, wird eine einzigartige Menge der Werte, Fertigkeiten und Eigenschaften der einzelnen Personen oder Menschengruppen, die für die gewaltlose Konfliktlösung im Allgemeinen notwendig sind, betont. Es werden auch die positiven Erfahrungen mit der Durchführung der gewaltlosen Konfliktlösung im Kindesalter in Kroatien hervorgehoben.